INDHOLDSFORTEGNELSE

1. PROLOG **2**

2. MÅLFORMULERING **3**

2.1 PRODUKTSPECIALE 3
2.2 DEN SKRIFTLIGE DEL AF SPECIALET 1 3
2.3 DEN SKRIFTLIGE DEL AF SPECIALET 2 3

3. PROBLEMSTILLINGER **4**

4. EMNEAFGRÆNSNING **4**

5. HELHEDEN I SPECIALET **5**

6. SKRIFTLIG DEL AF SPECIALE 1 ..... **5**

7. BARNET **5**

7.1 DEN EMOTIONELLE UDVIKLING 5
Den emotionelle udvikling i forhold til sansemotorik *5*
7.2 DEN KOGNITIVE UDVIKLING 6
Den kognitive udvikling i forhold til sansemotorik *6*
7.3 DEN KOMMUNIKATIVE UDVIKLING 7
Den kommunikative udvikling i forhold til sansemotorik *7*
7.4 DEN SUNDHEDSMÆSSIGE UDVIKLING 8
Den sundhedsmæssige udvikling i forhold til sansemotorik *8*
7.5 SAMMENFATNING 8

8. INTERAKTION **10**

8.1 SOCIALITET OG SOCIABILITET 10
Interaktion i forhold til sansemotorik *10*
8.2 SAMMENFATNING 11

9. SAMFUNDET **12**

9.1 KULTUR 12
Kultur i forhold til sansemotorik *12*
9.2 LIVSKVALITET 13
Livskvalitet i forhold til sansemotorik *14*
9.3 SAMMENFATNING AF LIVSKVALITET OG KULTUR 14

10. SKRIFTLIG DEL AF SPECIALE 2 ..... **15**

11. PROJEKTET **15**

11.1 BESKRIVELSE AF BEVÆGELSESFORLØBET 15
11.2 PLANLÆGNING AF BEVÆGELSESFORLØBET 15
11.3 REFLEKSIONER OG ÆNDRINGER UNDERVEJS I BEVÆGELSESFORLØBET 16
11.4 FORDELE OG ULEMPER I FORLØBENE 16
11.5 REFLEKSION OVER HELE PERIODEN 17
11.6 SAMMENFATNING 18

12. KONKLUSION **20**

13. PERSPEKTIVERING 21

14. ORDDEFINITION 22

15. LITTERATURLISTE 23

16. BILAG 24

BILAG A 24
DET RETORISKE KOMPAS AF PERNILLE STEENSBECH M.FL 24
BILAG B 26
REFLEKSIONSFORMER 26
BILAG C 27
AFKRYDSNINGSSKEMA 27

1. Prolog

Speciale skal vi lave
vi ved hvad vi vil have.
Barnet skal nu i fokus
ik' noget hokus pokus.

Det er ikke så ringe
at vi info kan bringe.
Om de mange tanker bag
en værdig hjemmesides lag.

Forældre skal ta' ansvar
for børnene de nu har.
De bør læse hjemmesiden
for at få endnu mere viden.

Lad barnet bevæge sanserne
og stimulere intelligenserne.
Lad bevægelse være in
i alle børn og voksnes sind.

2. Målformulering

2.1 Produktspeciale

Som produktspeciale har vi valgt at udarbejde en hjemmeside, der primært henvender sig til forældre[1].

Hjemmesiden indeholder:

a) Informationer om sanseintegration og Howard Gardners teori om de "7 intelligenser"
b) Argumentation for vigtigheden af emner i punkt 2.1.a.
c) En legebase
d) Legeeksempler – forslag til programmer udført i praksis

2.2 Den skriftlige del af specialet 1

Del 1 indeholder faglige overvejelser for udarbejdelse af hjemmesiden:

a) Specielt udvalgte emner, defineret kort, som vi mener udover pkt. 2.1.a, har indflydelse på barnets generelle udvikling.
b) Hvordan sansemotorik kan påvirke barnet og barnets interaktion. Endvidere perspektiverer vi til samfundsforhold.

2.3 Den skriftlige del af specialet 2

Del 2 indeholder beskrivelse af overvejelser i forhold til praktisk forløb:

a) Beskrivelse af et praktisk forløb i 2 børnehaver, af 6 ugers varighed.
b) Refleksioner og ændringer undervejs i det praktiske forløb.
c) Diskussion om fordele og ulemper ved strukturerede programmer.
d) Diskussion om fordele og ulemper ved tilfældige programmer.
e) Sammenfatning.

[1] Se *"Orddefinition"*

3. Problemstillinger

1) Hvordan kan vi gøre forældre opmærksomme på vigtigheden af:
   - Barnets sanseintegrative udvikling?
   - Barnets intelligenser?
2) Hvorfor er det vigtigt, at forældre er medansvarlige i barnets sanseintegrative udvikling?
3) Hvordan kan det overordnet påvirke barnet, hvis forældre ikke tager medansvar, set i forhold til individet, individets interaktion og i et samfundsperspektiv?

4. Emneafgrænsning

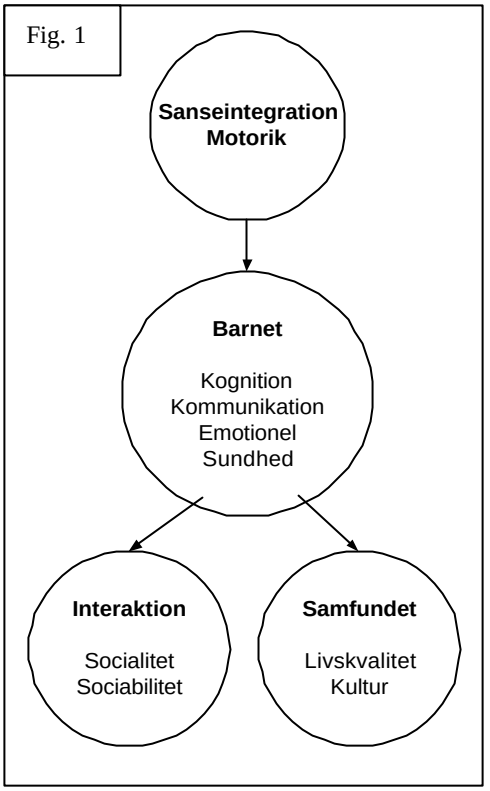
Vi beskæftiger os med børn indenfor normalområdet. Vi har primært lagt vægt på børns sanseintegrative udvikling i aldersgruppen 3 - 5 år. Vi har fravalgt at arbejde med den motoriske udvikling, der sker fra 0 – 3 år, vel vidende at den har stor betydning for barnets videre motoriske udvikling.

Vi ved at barnets sanseintegrative udvikling påvirkes af mange forhold, der i sig selv kunne fylde hvert sit speciale. Vi har valgt kort at beskrive hvordan barnets sanseintegrative udvikling kan påvirke barnets sundhed, barnets kognitive, kommunikative og emotionelle udvikling, barnets interaktion samt samfundets kultur og livskvalitet. Emnerne er beskrevet enkeltstående, vel vidende at disse er forudsætninger for hinandens udvikling.

5. Helheden i specialet

Vores speciale er udført ud fra en overordnet model, vi selv valgte at udarbejde. Vi opstillede 4 cirkler, som vi delte op i udvalgte emner (fig. 1). Emner, vi mente, havde relevans for specialets problemstillinger. Således kunne vi beskrive hvert emne enkeltstående, men stadig have en overordnet titel for den enkelte cirkel i modellen. Modellen skal ses i forhold til målformuleringen.

Fig. 1

Øverste cirkel illustrerer vores produkt lig med hjemmesiden. Hjemmesiden indeholder informationer som vi vil forsøge løbende at uddybe, udbygge og opdatere. Hjemmesiden er udformet således at pædagoger, studerende og forældre kan få inspiration og viden om vigtigheden af at have fokus på barnets sanseintegration. Dog har vi primært valgt at henvende os til forældre, idet vi mener at forældre kan have udbytte af at tilegne sig en basis viden om barnets sanseintegration og motoriske udvikling. Ligeledes informeres forældrene om, at de selv har mulighed for at gøre noget for deres børns udvikling. Dermed håber vi at forældrene kan være med til at opbygge et godt miljø med passende udfordringer for deres børn.

Vi har valgt, at brugerne af hjemmesiden både skal have information om barnets generelle udvikling, de "7 intelligenser", primære og sekundære sanser samt kunne indhente inspiration til, hvordan disse kan bruges i praksis. Måden at formidle information til brugere af hjemmesiden på, er udarbejdet ud fra *"Det retoriske kompas"* (bilag A).

Vi har udarbejdet bevægelsesprogrammer for at begrunde, hvordan ovennævnte faktorer kan udføres i praksis samt bruges i en helhed fx i en daginstitution. Vi har beskrevet hvert program udførligt, samt anført en primær intelligens og primære sanser, der bliver stimuleret. Yderligere har vi beskrevet i hvilke øvelser sanserne og intelligenserne indgår og hvordan disse bliver berørt.

For at kunne beskrive og begrunde disse valg af bevægelsesprogrammer mente vi det var vigtigt selv at afprøve dem. Dette gjorde vi gennem vores praktiske forløb på 6 uger i to børnehaver.
På baggrund af det praktiske forløb har vi nedskrevet vores refleksioner. Refleksionerne er opdelt i tre stadier: Foregribende refleksion, refleksion i handling og opsamlende refleksion (bilag B).
Da specialet omhandler barnets udvikling set i forhold til sanseintegration og motorik, kan vi ikke komme udenom, at der er mange andre aspekter, der har en indflydelse. Vi har udvalgt de aspekter vi mener, er væsentlige i forhold til individets udvikling. Aspekterne har vi sat op i de tre nederste cirkler i vores model (fig. 1). Emnerne har vi valgt at beskrive meget kort og enkeltstående og med en sammenhæng til det sansemotoriske.

Vi har beskæftiget os med modellen i nedadgående retning, med sanseintegration og motorik som det overordnede emne. Vi er dog klar over at pilene ligeledes har indflydelse i den modsatte retning.

6. Skriftlig del af speciale 1

Her beskrives de overordnede faglige overvejelser vi har haft forud for udarbejdelsen af hjemmesiden. Med udgangspunkt i fig. 1 beskriver vi her sammenhængen mellem sansemotorik og de faglige emner vi har udvalgt som værende væsentlige for barnets og individets generelle udvikling[2].

7. Barnet

Vi har valgt at beskrive den emotionelle, kognitive, kommunikative udvikling samt barnets sundhedsmæssige udvikling. Dette set i forhold til individet og til barnet[3].

7.1 Den emotionelle udvikling

Emotion betyder organismens psykiske reaktion på en uventet situation, der styres af det autonome nervesystem – fx glæde, vrede, frygt etc. (Hansen 1997, s. 96). Den neurologiske placering af følelsescentre ligger i det limbiske system[4]. Følelsescentrene modtager sanseindtryk, der regulerer følelsesmæssig respons og emotionel udvikling (Ayres 1984). Dvs. det limbiske system behøver velordnede impulser fra sanserne for at opnå emotionel stabilitet.

Den emotionelle udvikling i forhold til sansemotorik

Når barnet får stimuleret den vestibulære sans, oparbejdes et grundlæggende fundament for at opnå emotionel stabilitet. Det er tidligere bevist i eksperimenter omhandlende manglende stimulering af den vestibulære sans i den første levetid hos dyr, at disse udviste emotivitet (stemningsuligevægt) i form af fjendtlighed, aggressivitet og indesluttethed.

Udover den vestibulære sans spiller den taktile sans ligeledes en vigtig rolle i udviklingen af emotionel stabilitet. Specielt i den første måned af barnets leveår er berøringsoplevelser (mor-barn) en vigtig del for etableringen af emotionel tilfredsstillelse. Denne emotionelle tilfredsstillelse er nødvendig for en senere uafhængighed i voksenlivet[5]. Dog har mor-barn bindingen ligeledes betydning for individets senere følelsesmæssige forhold/bindinger til andre.

[2] Se *"Orddefinitionsliste"*.
[3] Se *"Orddefinitionsliste"*.
[4] Se afsnittet *"Intelligenser –Illustrationer"* på hjemmesiden
[5] Se afsnittet *"Sanser – Taktil"* på hjemmesiden

7.2 Den kognitive udvikling

Kognition betragtes ofte i forbindelse med børns udvikling. Vi mener dog at denne proces foregår hele livet - *"Man lærer, så længe man lever"*.
Kognition er en psykisk proces der vedrører individets perception. Indlæring og tænkning består i, at man erhverver sig viden og erfaringer, og anvender disse hensigtsmæssigt og i en helhed.

Indenfor udviklingspsykologien arbejder man i dag mest ud fra to hovedområder:
"*Kognitiv eller intelligensmæssig udvikling, der omfatter udviklingen af erkendelse, læring, sprog og tænkning.*
Social eller social-emotionel eller personlighedsmæssig udvikling, der omfatter udviklingen af følelser, social adfærd og social forståelse, identitet, personlige egenskaber mv." (Bisgaard 2000, s. 98).

Den kognitive udvikling i forhold til sansemotorik

Mange aspekter har indflydelse på hvordan individet udvikler sig kognitivt, deriblandt sansemotorisk udvikling, idet sansemotorik har indvirkning på barnets perception[6]. Perception er en vigtig del af barnets kognitive udvikling, da processen sker når barnet fortolker og opfatter via sine sanser dvs. gennem den forarbejdningsproces der foregår i hjernen under udviklingen af sanseintegration.
Sanseintegrationens slutprodukter (Ayres 1984) er medvirkende til, at barnet bl.a. kan opfatte hvad der sker omkring sig selv, andre personer og genstande – men ligeledes:

- Evnen til at kunne koncentrere sig og organisere
- Opnå selvrespekt, selvkontrol og selvtillid
- Opnå akademiske indlæringsevner
- Tænke abstrakt
- Specialisering af egen krop og hjernens to halvdele
- Kan handle hensigtsmæssigt, meningsfuldt og målrettet (adaptiv respons)

7.3 Den kommunikative udvikling

Kommunikation gennem sprog er en del af vor identitet og socialisering. I alle kulturer gennemløber børn via modersmålet, en nogenlunde ensartet sproglig udvikling. Udviklingen sker ved brug af sproget som middel til at kommunikere med andre, gennem tilegnelsen af lydsystemer, grammatiske regler og sprogets standard ordforråd.

I løbet af barnets første 3 leveår sker en ændring af sproget som kommunikationsmiddel. Kommunikation opstår allerede fra fødslen, hvor spædbarnet udtrykker sig ved brug af strubelyde - pludren - samt laver bevægelser med kroppen, når de voksne taler til det. Senere udvikler barnet egentlige sproglyde og kommer med enkelte lyde, der udvikler sig til enkelte ord. Efterhånden danner disse hele sætninger, som bliver decideret tale - de voksne kan nu samtale med barnet på sætningsniveau.

Før sproget benytter barnet sig af tegn fx ved at pege eller ryste på hovedet. Barnets sprogforståelse kommer før sproget. Barnet forstår tale lang tid før det selv benytter sig af det. Sproget udspringer af de ting som foregår omkring barnet. Både talen til barnet og selve oplevelserne. Sproget læres ikke kun ved at høre det, men gennem brug af alle sanser. Derfor er det en fordel at barnet i 1-3 års alderen kan se det der bliver talt om, for at kunne identificere det – barnet lærer fx først med sine sanser hvad en lampe er, hvordan den ser ud og hvad den kan. Herefter kommer så forståelsen for selve ordet *lampe* (Brørup 1993). At tale er neurofysiologisk set en af de mest komplicerede processer - *"Det kræver en fin koordination mellem auditiv perception, respiration og taleorganets bevægelse, før et velmoduleret, nuanceret sprog kan beherskes"* (Holle 1996, s. 63).

Den kommunikative udvikling i forhold til sansemotorik

En vigtig del for talens udvikling og sprogudtale er, at fødeindtagelsen er forløbet normalt fra fødslen gennem reflekskæden som består af: Søge- sutte- synkerefleksen, som automatisk udløser hinanden. Dette er med til at udvikle de muskler, deriblandt tungen, som benyttes under den senere sprogudtale. Senere kommer biderefleksen hvor kæberne åbnes ved op og ned bevægelser, disse bevægelser optræder sammen med tyggebevægelsen. Når tænderne er vokset ud, udvides tyggebevægelserne til også at indeholde sidebevægelser - en form for æltning af maden der foregår i en koordination mellem tunge, tænder, læber og kæber. Ved gode spise og tyggevaner

[6] Se afsnittet *"Sanseintegration"* på hjemmesiden.

dannes grundlaget for god fordøjelse, for ernæringstilstand, for taleorganets udvikling og dermed talen (Holle 1996).

7.4 Den sundhedsmæssige udvikling (Holstein 1997)

Fysisk aktivitet er en faktor, som både øger livskvaliteten og livslængden – *"liv til årene"* og *"år til livet"* (Holstein 1997, s. 182). Når man taler om sundhed tænker man ofte på kost og motion. Når man læser aviser og ser tv er der ofte indslag om at danskernes livsstil er gået i retning af, at vi dyrker for lidt motion og spiser for fedt. Disse indslag handler mere og mere om børns og ikke kun om voksnes livsstil.

Den sundhedsmæssige udvikling i forhold til sansemotorik

Hvis man ikke bevæger sig kan det betyde, at man øger risikoen for hjertekarsygdomme, knogleskørhed og lidelser i bevægelsesapperatet mv.

Vi mener det er vigtigt, allerede fra barnet er lille, at man motiverer barnet til at dyrke motion for at forebygge disse sygdomme. *"Motionsvaner grundlægges allerede i skolealderen…"* (Holstein 1997, s. 183).

Ligeledes skal man overveje hvad og hvor meget barnet får at spise. For fed kost og for lidt motion/bevægelse er årsagen til at flere og flere børn og unge udvikler "gammelmands-sukkersyge", korte hasemuskler, rygproblemer samt får en ringere kondition og bliver tykkere, tykkere etc.

Selvom de overnævnte faktorer er almindelig kendt i befolkningen kan de ikke nævnes for tit! Der har i perioder været fokus på flere forskellige områder af folkesundhed i forskellige medier. Men det er stadig kun ca. 10 % som lever op til den officielle anbefaling af hvad man bør spise - og hvor meget, man bør motionere.

7.5 Sammenfatning

Barnets sansemotoriske udvikling har betydning for barnets emotionelle, kognitive, kommunikative udvikling og barnets sundhed, idet de fire faktorers egenskaber bl.a. bliver udviklet gennem sanseintegration og barnets motorik.

- Den emotionelle udvikling er afhængig af den taktile sans. Så hvis barnet har en grad af taktil skyhed kan det påvirke mor–barn bindingen, der har betydning for barnets relationer til andre og for den senere uafhængighed i voksenlivet.
- Den kommunikative udvikling bliver tilskyndet gennem de sanseindtryk barnet får. Derved kan barnet nemmere huske ord, da det bliver håndgribeligt. Fx ser, føler og hører barnet uret før det forstå meningen af ordet ur. Så hvis barnet ikke får muligheden for sanseindtrykkene, kan det være længere tid om at lære og forstå sproget.
- Den kognitive udvikling er afhængig af barnets perception. Perception er medvirkende til, at barnet bl.a. kan koncentrere sig og organisere. Hvis perceptionen ikke er velorganiseret kan det have betydning for fx barnets indlæringsevne.
- Barnet sundhed er i tæt relation med motion. Hvis barnet har lidt svært ved at beherske sin krop, kan det være svært at blive motiveret til at motionere.

Disse ovenstående faktorer er nødvendige for barnets generelle udvikling. Det er derfor vigtigt at barnet har mulighed for at opøve en god sansemotorik. Samtidig arbejder de fire faktorer i tæt relation til hinanden - fx har den emotionelle udvikling betydning for den kognitive udvikling, idet barnets udbytte af perception forøges gennem følelsesmæssig tryghed. Hvis barnet ikke føler tryghed, kan barnets bevægefrihed (barnet tør ikke udforske omverdenen) påvirkes og der kan opstå manglende sansestimuli (Brørup 1993). Manglende stimuli kan påvirke at hjernen ikke udvikles hensigtsmæssigt. Hvis hjernen ikke udvikles hensigtsmæssigt, påvirker det udviklingen af de *slutprodukter* udviklingen bygger på[7].

[7] Se afsnittet *"Barnets udvikling – Sanseintegrative"* på hjemmesiden

8. Interaktion

Vi har valgt at beskrive interaktion i forhold til individet gennem barnets sansemotoriske udvikling[8]. Fig.1 illustrerer sammenhængen mellem sansemotorik, barnet og interaktion - socialitet og sociabilitet.

8.1 Socialitet og sociabilitet (Jerlang 1990)

Ifølge Leif Larsen deles social interaktion op i to begreber.

"Socialitet, *trangen til og glæden ved at være sammen med andre"* (Jerlang 1990, s. 132). Socialitet er en simpel egenskab, den forudsætter en overordnet tillid og åbenhed overfor andre. Man er primært modtagende i forhold til de sociale omgivelser.

*"**Sociabilitet,** evnen til at tage hensyn til andres behov og omgås andre i et samspil baseret på gensidig respekt."* (Jerlang 1990, s. 132). Det medfører, at man giver noget til interaktionen med andre. Denne egenskab er lidt mere kompliceret, idet sociabilitet forudsætter et "solidt og velfunderet jeg", før individet kan udøve empati.

Leif Larsen gør opmærksom på at disse to begreber ikke kan arbejde enkeltstående, men har indvirkning på hinanden.

Interaktion i forhold til sansemotorik

Det er hovedsagligt gennem samspil med andre børn, at barnet udvikler sig mentalt og fysisk (Ahlmann 1998). Motoriske færdigheder er en central faktor for den sociale udvikling. Hvis barnet får en oplevelse af egne kompetencer bevirker det at barnet kan øge sin sociabilitet og empati. Motoriske færdigheder forudsætter til dels at barnet kan deltage i bevægelsesaktiviteter, og dermed opnå social tilfredsstillelse. Omvendt kan middelmådig sansemotorik bevirke at barnet får problemer i gruppen og måske bliver social isoleret (Ahlmann 1998). Ifølge Leif Larsen kan barnet bedst interagere med andre, hvis barnet har et "solidt og velfunderet jeg". Dette forudsætter selvværd og selvtillid, der er en del af sanseintegrationens slutprodukter[9].

[8] Se *"Orddefinitionsliste"*.
[9] Se afsnittet *"Barnets udvikling - Sanseintegrative"* på hjemmesiden

8.2 Sammenfatning

Det er vigtigt for barnets mentale og fysiske udvikling at barnet interagerer med andre. For at kunne interagere hensigtsmæssigt forudsætter det et "solidt og velfunderet jeg", der bygger på selvværd og selvtillid. En god sanseintegration giver selvtillid og selvværd.

Et barn med motorisk ubehjælpsomhed er ofte længere tid om at udføre hverdags aktiviteter - fx af- og påklædning. Fornemmelsen af ikke at være god nok eller altid være bagud kan have indflydelse på barnets selvværd og selvtillid. Lavt selvværd og selvtillid kan som tidligere nævnt påvirke barnets interaktion, socialitet og sociabilitet.

9. Samfundet

Et samfund er generelt bygget op af befolkningens normer, værdier og generelle arv af vaner. Samfundet opretholdes gennem en enighed i befolkningen om at følge samme former for livsmønstre. Vi har valgt at beskrive samfundet set i forhold til individet gennem barnets sansemotoriske udvikling. Fig. 1 illustrerer sammenhængen mellem sansemotorik, barnet og samfundet – kultur og livskvalitet.

9.1 Kultur

Et samfund er bl.a. bygget op af kultur og identitet. Begge faktorer er en del af de enkelte individers selvforståelse og livskvalitet. Det samfund man lever i indeholder mange forskellige aspekter som religion, politik, levevis samt moralske og sociale faktorer. Et samfund indeholder flere forskellige kulturer. Oftest lever de side om side i fred og fordragelighed. De fleste mennesker respekterer at der er andre mennesker som har valgt at leve på en anden måde end dem selv. Kultur kan defineres således: *"Kultur er udtryk for en fælles definition af meningen med livet og tilværelsen – og dermed også vores egen placering i forhold hertil"* (Olsen 1998, s. 105).

Dion Sommer beskriver børns kulturintegration - barnets tilpasning i kulturen og i det samfund det lever i. Barnet må tilegne sig viden, erfaring og kompetencer for at blive en del af et samfund og en kultur. Tilegnelsen er forskellig fra familie til familie, idet forskellige omstændigheder af barnets udvikling har betydning for kulturintegrationen. Kultur handler dog ikke kun om individets tilpasning hertil, men også om individets indflydelse på kulturen (Sommer 1996).

Kultur i forhold til sansemotorik

"Barnet overtager og reproducerer imidlertid ikke kun kultur, men er meningsskabende aktør i samspil. Det forarbejder selv aktivt indtryk, handler og producerer forandring omkring sig i hverdagens sociale fællesskaber" (Sommer 1996, s. 34).

Når man ser på hvad der er vigtigt for individets udvikling er det oftest kulturbetinget. Skal barnet være god sproglig, matematisk ellers måske motorisk? I hver kultur vægter man forskellige faktorer i barnets udvikling. Vi har valgt at se det fra det sansemotoriske synspunkt og mener at barnets udvikling af sansemotorik er en vigtig grundsten. Dette mener vi fordi udviklingen af sanseintegrationens slutprodukter er med til at grundlægge de faktorer, som spiller

en stor rolle i forhold til vores samfund – bl.a. at kunne koncentrere sig, organisere, udvikle en indlæringsevne for akademiske færdigheder og tænke abstrakt[10]. Alle disse faktorer forenet med den enkeltes identitet og udvikling af selvkontrol, selvtillid og selvrespekt, kan gøre individet bedre rustet til at agere i samfundskulturen. Dette vil kunne give mulighed for at individet udvikler holdninger og tør stå frem med dem. På denne måde kan individet præge kulturen i den retning det mener er optimalt.

9.2 Livskvalitet (Henriksen 2000)

Livskvalitet er op til den enkelte at bedømme subjektivt. Derfor er det svært at definere begrebet ud fra et helhedsprincip. Livskvalitet er ikke en fase, men en livslang proces der hele tiden påvirkes af udefra kommende stimuli:

"*Familie, gode venner, fast arbejde, god økonomi og spændende fritid, et godt fysisk og psykisk helbred og et godt samfund til at skabe et sikkerhedsnet, hvis noget skulle gå galt, har altsammen noget med livskvalitet at gøre. Men det er ikke selve livskvaliteten. Derimod er der tale om nogle vigtige forudsætninger for, at et menneske får mulighed for at opleve, at livet har kvalitet*." (Henriksen 2000, s. 21)

Dog kræver en følelse af livskvalitet ikke, at individet oplever alle ovennævnte forudsætninger samtidigt. Hvis dette var et krav, ville mange mennesker ikke - til fulde - opnå livskvalitet på noget tidspunkt i deres liv. Det skal fastslås, at forudsætningerne er redskaber til at opnå gode oplevelser i livet.

De fleste mennesker har en holdning til, hvad der har betydning for at leve "et godt liv" og ytrer gerne meninger om, hvordan andre menneskers liv kan gøres bedre.

Livskvalitet handler ikke kun om den enkelte men også om, hvordan vi vil bygge vores samfund op. Et demokratisk samfund giver mulighed for, at den enkelte kan udtrykke sine holdninger og idéer om "et godt liv". Dette kan give en følelse af fællesskab, der kan fastholde individet i dets ansvarlighed over for samfundet.

[10] Se afsnittet *"Sanseintegration – De 4 sanseintegrationsniveauer"* på hjemmesiden.

Livskvalitet i forhold til sansemotorik

Barnets fysiske helbred forbedres i og med at der arbejdes direkte/indirekte med sansemotorik i institutioner. Den psykiske del af barnets udvikling forbedres gennem bevægelsesaktiviteter, hvori der ind går sansemotorik. Dette kan bevirke at barnet får styrket sine stærke, men også sine mindre stærke sider, i forbindelse med både det fysiske og psykiske helbred. Dette kan være en del af forudsætningerne for at opnå livskvalitet for individet. Livskvalitet for den enkelte bevirker, at individet senere kan have indflydelse på de rammer og normer der sættes for den samfundsmæssige livskvalitet.

9.3 Sammenfatning af livskvalitet og kultur

Barnets sansemotorik kan have betydning for barnets livskvalitet og barnets kulturintegration. Sanseintegrationens slutprodukter der bl.a. omhandler koncentrationsevne, selvtillid og selvrespekt kan have indflydelse på barnet og dets motivation for at deltage i bevægelsesaktiviteter[11].

Barnet og barnets livskvalitet har betydning for kulturen, lige såvel som kulturen har betydning for barnet og barnets livskvalitet - fx er vores samfundskultur materialistisk præget. Det kan have indflydelse på barnets muligheder for at tilegne sig erfaringer idet materialistiske ting ofte har til formål at lette vores hverdag - fx kan opvaskemaskinen berøve barnet muligheden for at danne sig nogle erfaringer fx om tings form, vægt og funktion. Hjernen lever af sådanne sanseindtryk. Derfor kan det få følger hvis barnet ikke får mange sanseindtryk. Slutprodukterne har betydning for barnets livskvalitet og for hvordan barnet har lyst til at interagere i kulturen.

Derfor er det meningsfuldt hvis der bliver sat yderligere fokus på vigtigheden af at udvikle barnets sansemotorik.

[11] Se afsnittet *"Sanseintegration – Hvorfor fokus på sanseintegration"* på hjemmesiden

10. Skriftlig del af speciale 2

I anden del af det skriftlige speciale har vi valgt kort at beskrive den forskning vi har taget del i og hvordan vi har medvirket heri. Yderligere har vi valgt at beskrive overvejelser i forhold til udarbejdelse, refleksion og erfaringer af praktisk forløb. Beskrivelsen er delt op i foregribende refleksion, refleksion i handling, opsamlende refleksion samt sammenfatning på projektet.

11. Projektet

Vi har i en periode i foråret 2002 taget del i en påbegyndt forskning – *"Kropsbrug, kompetencer, sprogudvikling og læseindlæring mod år 2008"* - hvor institutionstyper og børnegrupper på forhånd var valgt. Vi indgik i samarbejdet med projektansvarlig Dorte Frellsen samt CVU-Sjælland. Forskningen omhandler hvilken indflydelse sanseintegration og motorisk udvikling har på børns sprog. Vi stod for den sanseintegrative og motoriske del. Dette indebar udfærdigelse af programmer indeholdende bevægelselege der stimulerede børnenes sanser og motorik samt H. Gardners "7 intelligenser".

11.1 Beskrivelse af bevægelsesforløbet

Bevægelsesforløbet blev afviklet over en periode på 6 uger i to daginstitutioner. Henholdsvis en skovbørnehave og en integreret børnehave.

I hver børnehave havde vi fire hold - to hold 3-årige og to hold 5-årige. I alt 8 hold med ca.10 børn på hvert.

På forhånd var det fastlagt at et hold 3-årige og et hold 5-årige (B-hold) skulle have struktureret forløb med bevægelsesaktiviteter og de øvrige (A-hold) skulle have et tilfældigt forløb med bevægelsesaktiviteter.

11.2 Planlægning af bevægelsesforløbet (Foregribende refleksion) (Rønholt & Peitersen 2000)

I hvert B-program planlagde vi aktiviteterne overordnet, ud fra en primær intelligens samt ud fra det sanseintegrative niveau (niveau 2 og 3) målgruppen arbejder på [12, 13].

Programmerne indeholdt samme aktiviteter for både de 3-årige og 5-årige. Dog med en variation af sværhedsgraden til de 5-årige.

[12] Se afsnittet *"Intelligenser"* på hjemmesiden
[13] Se afsnittet *"Legeeksempler"* på hjemmesiden

I hvert A-program blev aktiviteterne valgt tilfældigt af børnene, idet de trak en leg skrevet på et stykke karton fra en tryllehat[14]. Aktiviteterne børnene kunne vælge imellem, havde vi valgt uden et bestemt formål.

For at se om der var en forskel på strukturerede og tilfældige programmer nedskrev vi hvilken primær intelligens der blev stimuleret gennem den enkelte leg. Vi mente det kunne være interessant at få et overblik over hvor mange gange den enkelte intelligens bliver stimuleret gennem hele forløbet. Dertil udarbejdede vi et afkrydsningsskema.(bilag C).

Fælles for forløbene var at vi på forhånd havde planlagt, at børnene havde selvbestemmelse med hensyn til om de havde lyst til at deltage eller ej.

Hvert forløb havde en varighed af 15 min., hvor vi udover bevægelse havde fokus på at snakke med børnene for at opnå en behagelig og hyggelig stund.

Vi valgte at lave en fagtesang, der indikerede starten på forløbet – og en farvelsang der indikerede afslutningen.

11.3 Refleksioner og ændringer undervejs i bevægelsesforløbet (Refleksion i handling) (Rønholt & Peitersen 2000)

Vi ændrede vores aktiviteter og forløb ud fra de aktuelle omstændigheder der opstod i institutionerne - fx i relation til størrelsen af grupperne - hvis der var et fåtal af børn slog vi grupperne sammen. Tidsmæssigt – forlængelse eller forkortning af tidsrammen. Legenes sværhedsgrad - hvis det umiddelbart virkede for svært eller for let, eller legene blev for voldsomme. Vi regulerede ligeledes i forhold til rum, lys og redskaber i institutionerne, for at holde fokus på aktiviteterne.

Vores fælles udgangspunkt med hensyn til barnets selvbestemmelse om deltagelse i aktiviteterne ændrede vi til, at børnene fik valget om de ville deltage, eller forholde sig roligt uden at forstyrre legen. Vi prøvede så vidt muligt at opfordre børnene til at deltage.

11.4 Fordele og ulemper i forløbene (Opsamlende refleksion) (Rønholt & Peitersen 2000)

Struktureret forløb

Fordele: Vi var velforberedt, havde argumentation for vores handlinger og blev fastholdt i forløbet. Dette forudsatte at vi havde en basisviden om hvordan barnet mest hensigtsmæssigt kan

[14] Se afsnittet *"Projektet"* på hjemmesiden

stimuleres, både i relation til deres alder, motorik, sanseintegration og i dette tilfælde deres intelligenser.

Ulemper: Der kan opstå for firkantede rammer og det kan blive svært at få plads til børnenes ideer, da det helst skal passe ind i det strukturerede program. Den tidsramme der var fastsat blev ind imellem en irritations- og stressfaktor, idet vi ikke kunne fortsætte på børnenes initiativ og under hele forløbet havde tiden in mente.

Tilfældigt forløb

Fordele: Det kan give børnene større mulighed for at have medindflydelse og medbestemmelse, der yderligere kan motivere børnene til at deltage i aktiviteterne.

Ulemper: Et tilfældigt forløb indeholder umiddelbart ikke et formål. Hvis børnene er medbestemmende eller tildeles stor medindflydelse, kan det blive svært for den voksne at have overblik over om de relevante områder (sanseintegration, motorik, intelligenser) er blevet stimuleret hos barnet. Yderligere kan det være svært at bibeholde overblikket over hvilke aktiviteter der stimulerer hvad. Det kan tillige skabe en uheldig situation for barnet, hvis aktiviteterne ikke er tilpasset målgruppen, idet barnet kan opleve at udfordringerne i aktiviteterne enten er for store eller for små.

11.5 Refleksion over hele perioden

Projektet er overordnet set forløbet tilfredsstillende. Enkelte ændringer kunne have haft betydning for yderligere tilfredsstillelse. Vi kunne fx have samarbejdet mere med personalet, bl.a. ved at have større overblik over de børn der deltog i vores projekt og over hvilke børn der hørte til hvilke grupper. Der udover tale med personalet om eventuelle ændringer, så vi kunne have planlagt mere effektivt og minimeret mængden af misforståelser.

Længere tid pr. gang kunne måske have medvirket til at børnene fik hurtigere tillid til os, idet vi brugte forholdsvis mange gange på at lære hinanden at kende. Det kunne ligeledes have været en fordel, hvis vi på forhånd havde kendt børnene vi skulle udføre aktiviteterne med. Kendskab til det enkelte barns motoriske udvikling kunne have optimeret udbyttet af oplevelsen, både for børnene og for os.

Vi reflekterede over den forskel der var på børnene i de to institutioner. Børnene fra den integrerede børnehave udviste umiddelbart hurtigere forståelse for aktiviteternes regler og

rammer, modsat skovbørnehaven hvor vi skulle forklare aktiviteterne grundigere. Vi er ikke gået i dybden med hvilken betydning institutionernes virksomhedsplaner mm. kunne have haft på projektet.

Det optimale er at udarbejde et struktureret forløb, hvor barnet har mulighed for medindflydelse og medbestemmelse. Vi oplevede undervejs, at nogle af børnene ikke havde lyst til at deltage i aktiviteterne; det gjaldt både A og B holdene. Men da vi lavede sansebane deltog alle børnene. Kunne det være fordi børnene oplevede uafhængighed? Eller fik mulighed for at bevæge sig ud fra deres individuelle kunnen?

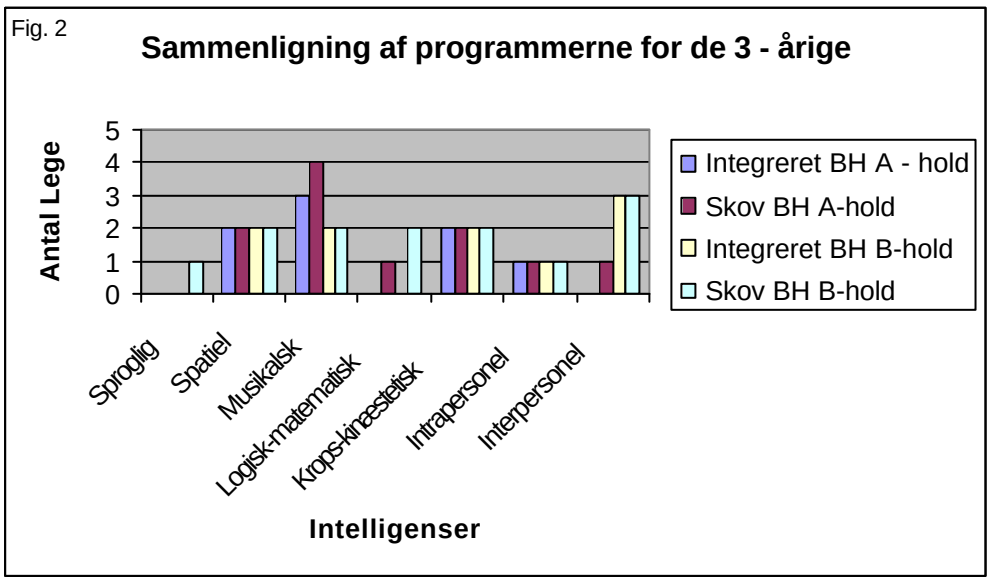
11.6 Sammenfatning

Forløbene oplevede vi som værende den hyggelige stund vi gerne ville opnå og aktiviteterne passede umiddelbart til målgruppen. Der var tilsyneladende ingen børn der fik for små eller for store udfordringer. Dog var der enkelte børn der viste større glæde ved sanglege end ved fangelege og omvendt. A – holdene fik mulighed for at være medbestemmende fx i forskellige stopdanse hvor de bestemte de forskellige dyrearter vi skulle forestille.

Vi har opstillet diagrammer, hvori vi har indsat de "7 intelligenser", set i forhold til projektets strukturerede og tilfældige forløb. Vi har noteret hvilken primær intelligens der blev stimuleret ud fra de aktiviteter der blev afviklet i projektet. Resultatet har vi opsat i diagrammer se fig. 2 og 3.

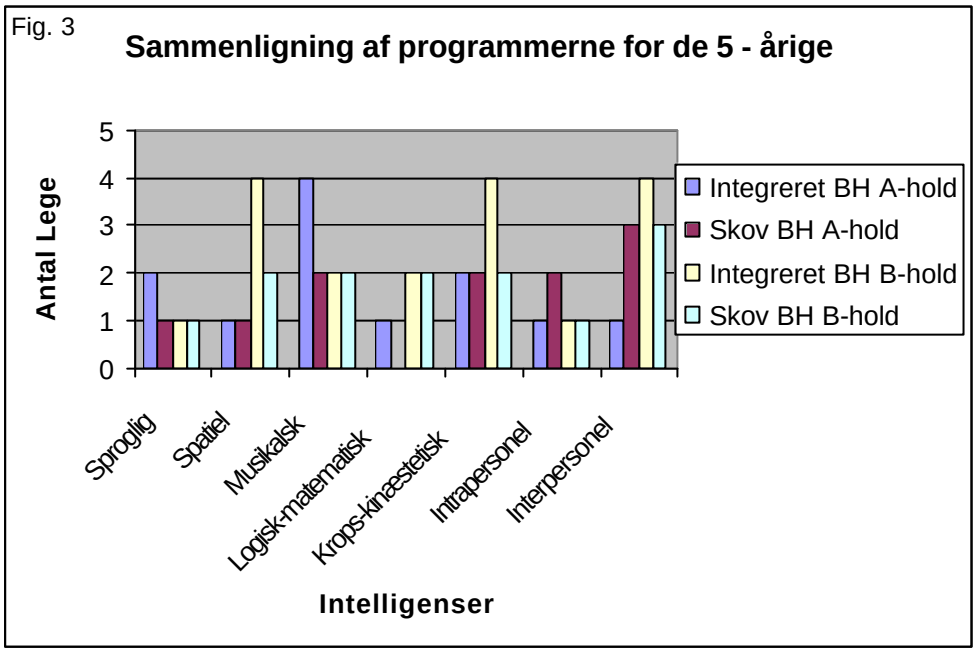
Fig. 2 viser antal lege hvor den enkelte primære intelligens er blevet stimuleret, i forløbet med de 4 grupper af 3-årige børn.

Fig. 2

Man kan fx se at det kun er skovbørnehavens B-hold som har opnået en stimulering af den sproglige intelligens, men at alle 4 grupper 3-årige har fået samme stimulering af både den spatiale og krop-kinæstetiske intelligens lige mange gange.
Begrundelsen for at den sproglige intelligens ikke er blevet stimuleret hos B-holdet fra den integrerede institution er at de var på tur. A-holdene har ikke trukket nogen lege, hvori den sproglige intelligens er den primære.

Fig. 3 viser antal lege hvor den enkelte intelligens er blevet stimuleret i forløbet med de 4 grupper af 5-årige børn.

I forløbet har vi opnået at stimulere de 5-årige A-hold i skovbørnehaven gennem i alt 11 lege, 12 lege i den integrerede børnehave A-hold, 13 lege i skovbørnehaven B-hold, men hele 18 lege i den integrerede børnehave B-hold.
Begrundelsen for denne relativt store forskel er at vi ikke fik så mange afbud fra den integrerede børnehave B-hold, men ligeledes at vi en af dagene i forløbet havde lidt ekstra tid som vi udnyttede sammen med denne gruppe (2 ekstra lege).

Vi mener, at når man har opnået en basisviden, er det muligt at planlægge aktiviteter hvor barnets motorik, sanseintegration og de "7 intelligenser" indgår i en sammenhæng. Disse tre faktorer er væsentlige at stimulere, da de er vitale i barnets generelle udvikling.

12. Konklusion

Vi har valgt at konkludere både på vores hjemmeside og vores skriftlige overvejelser i en sammenhæng, da disse to værker udgør vores speciale og bør læses som en helhed.

Vi har forsøgt at formidle den generelle betydning af barnets sanseintegrative udvikling og intelligenser til forældre via vores hjemmeside. Vi håber at vores hjemmeside opfylder de kriterier for information og argumentation, der er nødvendig for at forstå denne betydning. Vi mener, at have gjort en indsats for at gøre forældre opmærksomme på deres børns udvikling indenfor emnerne sanseintegration, motorisk udvikling og intelligenser, ved at udarbejde et produkt, der tager sin form på Internettet.

Vi mener det er vigtigt, at forældre er medansvarlige for deres børns sanseintegrative udvikling, da vi oplever det er forældrene der er de primære omsorgspersoner. Det er forældrene der har indflydelse på hvilke institution barnet skal i, hvilke venner det må omgås, hvilke aktiviteter der må dyrkes, hvilke rammer barnet får for fysisk og mental udfoldelse etc. Derfor håber vi på at kunne skærpe forældrenes interesse, idet vi mener, det er vigtigt at forældre har kendskab til den betydning deres beslutninger og handlinger har og får for deres børns udvikling.

Barnets sanseintegration og motoriske udvikling påvirker barnets kognitive, emotionelle, kommunikative udvikling, barnets sundhed, interaktion samt livskvalitet og kultur set i et samfundsperspektiv. Barnets sanseintegrative udvikling har indflydelse på disse faktorer i en sådan grad, at det kan give nogle uhensigtsmæssige komponenter i barnets generelle udvikling, hvis man ikke arbejder hen i mod en bedst mulig sanseintegration.

Ud fra egne erfaringer opnået i projektet konkluderer vi: At det er meningsfuldt at lave strukturerede bevægelsesforløb, der stimulerer det enkelte barns motoriske og sanseintegrative udvikling, idet det optimerer det enkelte barns udbytte af aktiviteterne. Dog er al form for bevægelse bedre end ingen. Hermed sagt at selvom man endnu ikke ved alt om sanseintegration, barnets motorisk udvikling og de ”7 intelligenser” skal man stadig lege og bevæge sig med børnene, både i den enkelte familie og i daginstitutionen.

13. Perspektivering

Vi håber på en spændende og konstruktiv dialog med forældre gennem vores mail. Derved kan vi få et indtryk af, hvorledes hjemmesiden indvirker på dem. Om dette lykkes vil tiden vise.

Vores fremtidsperspektivering omhandler udbygning af hjemmesiden. Disse emner kan fx omhandle: Andre alders- og målgrupper, andre indfaldsvinkler og emner indenfor barnets udvikling. Hvad mener brugerne af hjemmesiden der bør informeres om? Dette afhænger af hvad fremtidens generation mener er vigtig og hvilken betydning bevægelse og motorik får for dem.

Bliver de stillesiddende "arbejdsnarkomaner" eller "bevægelsesfreaks"?

14. Orddefinition

Barnet:

Med ordet barn menes den enkelte fra fødsel og op til 6 – 7 års alderen.

Individ:

Med ordet individ menes den enkelte uafhængigt af alder.

Sansemotorik:

Med sansemotorik menes sammenholdelse af barnets sanseindtryk og dets motoriske udførelse af de bearbejdede indtryk.

Forældre:

Den forældregruppe hjemmesiden henvender sig til, er tænkt som en målgruppe der har eller ønsker at tilegne sig basisviden indenfor barnets udvikling.

Proprioceptiv sans:

Muskelsans som formidler opfattelse af muskelbevægelser.

Vestibulær sans:

Indeholder knoglestrukturen *labyrinten*, der igen indeholder de auditive receptorer og to typer vestibulære receptorer.

1. Tyngdekraftens virkning
2. Bevægelsens virkning

15. Litteraturliste

Ahlmann, Lise: *"Bevægelse og udvikling"*, 2. udgave, 3. oplag, Christian Ejlers' Forlag, 1998.

Ayres, A. Jean: *"Sanseintegration hos børn"*, 1. udgave, 11. oplag, Gyldendal Uddannelse, 1999 (kap. 1 – 4).

Hansen, Mogens m.fl.: *"Psykologisk-pædagogisk Ordbog"*, 11. udgave., Gyldendal, 1997.

Henriksen, Bjarne Lenau: *"Livskvalitet"*, Gads Forlag, 2000 (s. 20 – 23).

Holle, Britta: *"Børns motoriske udvikling"*, 4. udgave, 6. oplag., Munksgaard, 1996 (kap. omhandlende *"Spise- og tale udvikling"*).

Holstein, Iversen, Kristensen: *"Medicinsk Sociologi"*, 4. udgave, 2. oplag., Foreningen af danske lægestuderendes forlag, 1997 (kap. 9).

Jerlang, Espen: *"Barnets udvikling – en helhed"*, 1. udgave, Socialpædagogisk bibliotek, 1990 (kap. 7).

Olsen, Dan: *"På tværs"* 2. udgave, 4. oplag, Forlaget HMT, 1998 (s. 105).

Sommer, Dion: *"Barndomspsykologi – udvikling i en forankret verden"*, 8. oplag, Hans Reitzels Forlag A/S, København 1996 (kap. 3, s. 66-68).

Red. Bisgaard, Niels Jørgen: *"Pædagogiske teorier"*, 3. udgave, Billesø & Baltzer, 1998 (kap. 7).

Red. Brørup, Mogens m.fl.: *"Psykologibogen"*, 1. udgave, 8. oplag., Gyldendal, 1993 (kap. 4. + s. 52-55, s. 104, 298).

Rønholt, Helle og Peitersen, Birger: *"Idrætsundervisning – en grundbog i idrætsdidaktik"*, 1. udgave, 2. oplag, Forlaget Hovedland, 2000 (Del I, kap. 9).

16. Bilag

Bilag A

Det retoriske kompas af Pernille Steensbech m.fl.

Til at begrunde de overvejelser vi har haft omkring vores hjemmeside har vi valgt at bruge *"Det retoriske kompas"*.

Modtageme:
- er forældrene. Emnerne sanseintegration, Howard Gardners teori er prioriteret i vores speciale idet vi mener det har stor betydning for barnets udvikling. Forældrene spiller den største rolle i barnets udvikling derfor er det vigtigt at forældrene kender og forstår vigtigheden af disse emner, for at kunne sætte krav til institutionerne og sig selv.

Kontekst:
De fysiske rammer er hjemmesiden.
De psykiske rammer er layoutet på hjemmesiden. Layoutet skal være inspirerende og motiverende. Hjemmesiden skulle gerne "lyse" af faglig viden uden at blive kompliceret og uoverskuelig for brugeren.

Afsender:
Øge vores faglige kompetence til at kunne formidle vores budskab til forældre indlevende, forstående, ikke fordømmende, fagligt og åbent. Dialogen med forældre er vigtig derfor har vi valgt at lave en mail på vores hjemmeside således at brugerne altid kan stille spørgsmål til os.

Formål:
Let provokation. Vi vil forsøge at provokere forældre til at tage stilling, holdning og stille krav til deres børns institutioner og til deres hverdagsrutiner. Fx hvad betyder det egentlig for barnet at blive kørt til og fra skole, børnehave, fritidsaktiviteter osv. Vi vil ligeledes gerne give informationer og inspiration til forældre og pædagoger.
Motivet for dette er at sætte fokus på barnets udvikling i relation til sanseintegration og betydningen af Howard Gardners "7 intelligenser".

Emnet:

Beskrivelsen af emnet skal være konkret, velformuleret, indlevende og overbevisende, med mange eksempler og illustrationer.

Mediet:

Hjemmesiden er vores medie. Vi mener det er en optimal måde at videregive informationer til et bredt publikum. Informationerne er altid let tilgængelige. Mediet er også dialogpræget da der altid er mulighed for at stille spørgsmål. Samtidig er det på nuværende tidspunkt, det medie der er in.

Genre:

Modtageren er interaktiv med mulighed for kommunikation med afsender. Genren ligger op til at hvis man vil vide noget, skal man søge viden.

Forløb:

Hvorfor starter vi som vi gør? Vi vil gerne præsentere os selv og argumentere for vores valg af emnet og vores overvejelser omkring dette projekt.
Argumentere for hvert afsnit!
Hvad vil vi med hjemmesiden i sidste ende? Vi vil opfordre forældre til at være opmærksomme på betydningen af sanseintegration, Howard Gardners "7 intelligenser" og forsøge at inddrage det i hverdagen, i hjemmet og i institutionen

Fremstillingsform:

Vi vil være opmærksomme på hvordan vi skriver - letlæseligt, konkret. Ved brug af fagudtryk og fremmedord vil vi forklare betydningen - fx ved beskrivelsen af intelligenserne sætte legeeksempler på.

Bilag B

Refleksionsformer (Rønholt & Peitersen, 2000, s 139)

1. *Foregribende refleksion*, som gør os i stand til at vælge mellem mulige alternativer, beslutte handlingsforløb, planlægge det vi bør gøre, og foregribe de erfaringer vi og andre kan få som et resultat af forventede begivenheder eller planlagte handlinger. Foregribende refleksion hjælper os til at møde situationer og andre mennesker på en organiseret, besluttet og forberedt måde.

2. *Aktiv eller interaktiv refleksion*, også kaldt *refleksion i handling* gør det muligt at håndtere situationer eller problemer som vi umiddelbart bliver konfronteret med. Det er en stoppen op og tænke efter refleksion der gør det muligt for os at træffe beslutninger i det aktuelle øjeblik.

3. *Opsamlende refleksion* hjælper os til at skabe mening i tidligere erfaringer og derigennem opnå ny eller dybere indsigt i de erfaringer vi har med fx elever og undervisning. Den genopsamlende refleksion kan måske gøre os til mere erfarne lærere, fordi vi er blevet beriget med reflekterede erfaringer, der kan give en dybere forståelse.

Bilag C

Afkrydsningsskema